

ANALIZA PORÓWNAWCZA PROGRAMOW NAUCZANIA JĘZYKA POLSKIEGO W POLSCE I NA UKRAINIE

У статті робиться порівняльний аналіз програм з вивчення польської мови в українських та польських школах.

Żytomierz jest to kolebka polskiej kultury, miasto, w którym już ponad 15 lat temu w szkołach i na uczelniach została wprowadzona nauka języka polskiego. Nowe realia, które przyniósł za sobą początek XXI wieku wymaga od nas, nauczycieli języka polskiego, dostosowania się do nich i istnieje potrzeba przeprowadzenia pewnej analizy nauczania języka polskiego w szkole oraz porównania programów nauczania języka polskiego w Polsce i na Ukrainie. Polonista nowej formacji powinien rozumieć cele i dotrzymywać się stawianych wymóg, zdawać sobie sprawę z jego misji w szkole. Zdaniem O. Dubasieniuk [1:115], właśnie szkoła i nauczyciele mają tworzyć podłoże międzykulturowych stosunków, rozwijając tradycje i talenty swoich wychowanków.

Czym jest program nauczania, czemu on ma służyć? Maria Nagajowa w "ABC metodyki języka polskiego" mówi o tym, że program decyduje o tym, jaki zasób wiedzy z zakresu nauki o języku oraz historii, teorii literatury przekazywać uczniom, jakie umiejętności i nawyki rozwijać w zakresie sprawności językowej, ortografii i analizy dzieła literackiego oraz jakie kształtować humanistyczne zdolności, postawy i zainteresowania [2:179]. Wspomniana książka pomocnicza dla nauczyciela klas IV-VII autorstwa Marii Nagajowej może być przydatna w formułowaniu odpowiedzi na pytania młodemu poloniście, a także w stawianiu jego pierwszych kroków nauczycielskich.

Polskie Ministerstwo Edukacji i Nauki zezwala na opracowanie przez nauczycieli i przyjęcie przez szkołę programu autorskiego i realizację go z pominięciem programu ministerialnego. Program nauczania narzuca ogólne cele, materiał nauczania i liczbę godzin, chociaż pozostawia w realizacji celów i materiału swobodę twórczą. Polonista ma możliwość łączyć naukę języka polskiego z plastyką, muzyką, historią, a może on to robić wyłącznie kierując się znajomością upodobań swoich uczniów.

Przejrzyjmy się programom nauki języka polskiego w Polsce. Program nauczania języka polskiego w liceum ogólnokształcącym, liceum profilowanym i technikum o nazwie *Pamiętajcie o ogrodach...* autorstwa Andrzeja Markowskiego, Włodzimierza Paszyńskiego i Tomasza Wroczyńskiego [3:6] zawiera następujące części:

Wprowadzenie

I.Struktura programu.

II.Cele edukacyjne.

III.Treści nauczania.

Klasa I.

Dzieje kultury i literatury od starożytności do początku XIX wieku.

Klasa II.

Dzieje kultury i literatury w XIX i XX wieku.

Klasa III.

Kultura i literatura XX wieku.

IV.Sposoby osiągania celow.

V.Standardy osiągnięć.

VI.Kontrola i ocena osiągnięć uczniów.

Autorzy *Pamiętajcie o ogrodach...* w IV części zwracają szczególną uwagę na umiejętne wykorzystywanie środków audiowizualnych i programów komputerowych. Ciekawym jest podejście autorów programu do kontroli i oceny osiągnięć uczniów (VI część programu), proponują sprawdzić: rozumienie i umiejętność prezentowania wiedzy o literaturze, języku i kulturze własnego narodu w powiązaniu z kulturowym dorobkiem europejskim i światowym; umiejętność wypowiedzania się w mowie i piśmie z uwzględnieniem sytuacji komunikacyjnej; umiejętność pracy na podstawie informacji pochodzących z różnych źródeł, krytycznej oceny, porządkowania i prezentowania informacji w sposób logiczny, przejrzysty i zgodny z obowiązującymi normami językowymi i kulturą języka.

Z kolei program nauczania języka polskiego w liceum ogólnokształcącym, liceum profilowanym i technikum z inną nazwą *Barwy epok* autorstwa Bogusława Kołcza, Jadwigi Kowalikowej i Urszuli Żydek-Bednarczuk [4:3] ma następującą strukturę:

I.Kultura i literatura.

Ogólna charakterystyka programu.

Szczegółowe cele edukacyjne.

Cele wychowawcze.

Treści nauczania.

Klasa I.Starożytność – oświecenie.

Klasa II.Romantyzm – Młoda Polska.

Klasa III.Dwudziestolecie międzywojenne – literatura współczesna.

Procedury osiągania celów.

Opis założonych osiągnięć ucznia i propozycje metod ich oceny.

II.Nauka o języku.

Ogólna charakterystyka programu.

Cele edukacyjne i wychowawcze.

Procedury osiągania celów.

Treści nauczania, z wyszczególnieniem osiągnięć uczniów.

Klasa I.

Klasa II.

Klasa III.

Jak widać z zaproponowanej wyżej struktury program nauczania języka polskiego o nazwie *Barwy epok* składa się z dwóch integralnych części:

I. Kultura i literatura,

II. Nauka o języku.

Zdaniem autorów programu kształcenie językowe jest ściśle związane z kształceniem kulturowo-literackim, jednakże obie te części zostały wyodrębnione ze względu na swoją specyfikę. Ze względu na to oddzielnie dla każdej części zostały przedstawione: cele edukacyjne, cele wychowawcze, metody osiągania celów (sposoby kształtowania określonych umiejętności), osiągnięcia i sposoby ich oceniania. Z kolei w każdej z dwóch głównych części programu *Barwy epok* materiał nauczania jest podzielony na klasy I, II i III. Podobnie jak w pierwszym z wymienionych programów wspomina się o podstawowym zadaniu nagrań wideo, że w szkole powinny one służyć wzmocnieniu przekazu słownego, powinny stanowić żywą demonstrację literackich i kulturowych kontekstów (kontynuacji i nawiązań), służyć utrwalaniu i przyspieszaniu zdobywania wiedzy oraz emocjonalnemu zaangażowaniu odbiorców w przekazaną treść.

Wyraźnie widać różne podejścia specjalistów (naukowców, metodyków i nauczycieli), którzy przygotowywali owe programy. W pierwszym z wymienionych programów, autorzy proponują kształcenie językowe rozumieć jako kulturę językowego obcowania, korzenia której są w historii (języku i kulturze) i to z kolei pozwoli w przyszłości młodemu człowiekowi na sprawne poruszanie się w świecie współczesnym, którego fundamentem wciąż jeszcze jest słowo. W drugim programie – kształcenie językowe jest w ściśle związane z kształceniem kulturowo-literackim, ale obie części programu zostały wyodrębnione ze względu na specyfikę.

Poloniści szkół z ukraińskim językiem nauczania na Ukrainie, w tym w Żytomierzu mają do swojej dyspozycji program nauczania języka polskiego rekomendowany Ministerstwem oświaty Ukrainy z dnia 9 października 1995 roku № 740 opracowany przez nauczycieli języka polskiego Szkoły-gimnazjum № 48 A. Biezkrowną oraz B. Gdowską [5:3].

Ten program zawiera: notatkę wyjaśniającą, w której został umieszczony podział godzin dla każdej klasy, co prawda nie każda szkoła może sobie pozwolić na podobną ilość godzin. Podany został w tej notatce spis podręczników, które autorki programu proponują wykorzystywać polonistom w szkołach z ukraińskim językiem nauczania. Również Barbara Gdowska, autorka notatki wyjaśniającej do programu, proponuje w jaki sposób powinna

być przeprowadzana praca z uczniami w pierwszej klasie, dzieli ją na dwa etapy:

- I. Przygotowanie uczniów do czytania i pisania;
- II. Praca podstawowa z podręcznikiem – czytanie i pisanie.

Autorki dla każdej klasy zaproponowały przykładowy plan lekcji na cały rok szkolny. Po tematach są umieszczone wymagania do wiedzy oraz umiejętności uczniów. Właściwie ta część programu może być przydatna nauczycielom przy układaniu pytań do tematycznych atestacji.

Istotne jest to, że autorki programu już w drugiej klasie wspominają o potrzebie pozalekcyjnego czytania. Dla każdej klasy zostały zaproponowane podręczniki z których uczniowie mogą korzystać. Dużą rolę powinien odegrać nauczyciel w zaciekawieniu uczniów czytaniem już w najmłodszych klasach, tym bardziej na początku XXI wieku, kiedy rozwój techniczny nie zawsze działa na korzyść czytania.

Następnym programem, o którym należy wspomnieć, jest program przeznaczony dla VI-IX klas szkoły. Został on ułożony przez nauczyciela gimnazjum № 48 m. Kijowa A. Biezkrowną i jest rekomendowany przez Ministerstwo Oświaty Ukrainy i Główny Urząd Oświaty m. Kijowa. Ten program zawiera także notatkę wyjaśniającą [6:30]. Autorka programu zaznacza, że polonista na lekcjach może wykorzystywać wiedzę uczniów z języka ukraińskiego, a także przypomina o niezbędności nauczania historii, kultury Polski oraz tradycji. Przypomina autorka o znaczeniu pewnej formy pracy na lekcjach z języka polskiego, właściwie o ćwiczeniach z tłumaczenia z języka polskiego na ukraiński i na odwrót. Program zawiera spis podręczników, które powinny być wykorzystywane w nauce języka polskiego w klasach VI-IX z ukraińskim językiem nauczania. Co prawda zabrakło w tym programie spisu lektur dla czytania pozalekcyjnego, nie określa autorka na jakie lektury przede wszystkim uczniowie starszych klas powinny zwrócić uwagę. Jednak doświadczony polonista powinien samodzielnie opracować i nie zapomnieć o tego typu działalności i już na początku roku szkolnego wyraźnie określić kierunek pozalekcyjnej działalności uczniów. Fakt, że żyjemy w XXI wieku tutaj odgrywa ważną rolę: praktycznie w każdej bibliotece już można dostać książki w języku polskim, pojawiają się różne organizacje społeczne do funduszy których rząd RP często przekazuje książki i podręczniki.

W tym programie są wskazane przez autorkę częstotliwość i formy przeprowadzenia przez nauczyciela kontroli osiągnięć uczniów dla każdej klasy. Zawarte są w nim wymagania do wiedzy i umiejętności uczniów.

Należy wspomnieć także o programie do zajęć fakultatywnych z języka polskiego dla klas 7-11 szkoły średniej rekomendowanym przez Ministerstwo Oświaty Ukrainy. Autorką tego programu jest docent J. Jaworska. Na początku tego programu umieszczona została również

notatka wyjaśniająca, w której, m.in. autorka określa na czym ma polegać nauka języka polskiego. W owej notatce autorka określa dwa główne cele, które powinny być osiągnięte [7:3]:

1. utrwalenie wiedzy z nowego tematu, gdy na podstawie tekstu wykonuje się wiele ćwiczeń gramatycznych,

2. zapoznanie się z historią, współczesnością, literaturą i kulturą Polski.

Program zajęć fakultatywnych został podzielony na pięć rozdziałów:

1. Wiadomości wstępne.

2. Grafika.

3. Fonetyka i ortografia.

4. Morfologia.

5. Składnia i interunkcja.

W notatce do programu został umieszczony spis podręczników, które mogą być wykorzystywane przez polonistę w nauce języka polskiego na zajęciach fakultatywnych. Ciekawym jest fakt, że autorka wspomina o tym, iż na zajęciach fakultatywnych polonista ma możliwość korzystać z podręczników dla szkół polskich i cudzoziemców, co daje w pewnej mierze swobodę nauczycielom. Także w tym programie znajdziemy uwagę autorki o tym, że nauczyciel w toku realizacji programu ma swobodę w ustalaniu kolejności i zakresu materiału, również przydziału godzin.

Notatka wyjaśniająca zawiera także informacje co do form sprawdzenia stopnia opanowania materiału programowego. Jednak autorka nie określa częstotliwości tej kontroli i przypuszczamy, że wynika to z przyczyn wiadomych praktycznie każdemu nauczycielu, który przeprowadza zajęcia fakultatywne: problem odwiedzania przez uczniów zajęć fakultatywnych. Często odwiedzanie tego typu zajęć przez uczniów nosi charakter dość spontaniczny i często uczniowie obecni na jednej lekcji nie zawsze byli obecni na poprzedniej lub przyjdą na następną. Kwestia omawiana przez grona pedagogiczne na różnych poziomach, a mianowicie: pytanie indywidualizacji pracy z uczniem z jednej strony może być z sukcesem realizowane przy takim odwiedzaniu przez uczniów zajęć, zaś z drugiej strony – polonista nie ma możliwości realizować podstawowe zadania, przede wszystkim – ciągłość w nauczaniu przedmiotu. Rola polonisty na tego typu zajęciach, sprowadza się do roli "papugi", która w kółko powtarza ten sam materiał. Administracja każdej szkoły chce otrzymywać namacalne rezultaty, na przykład udział w olimpiadach uczniów, wyróżnienia na konkursach. Uczniowie chętnie chcą brać udział w tego typu przedsięwzięciach, ale nie zawsze pamiętają jakiego wysiłku ma dokonać nauczyciel, a co najważniejsze sam uczeń, żeby godnie stanąć do rywalizacji w olimpiadzie lub konkursie.

Bardzo ważne znaczenie na podalszą naukę ma odpowiednie opracowanie z uczniami dwu pierwszych rozdziałów programu (Wstępne wiadomości i

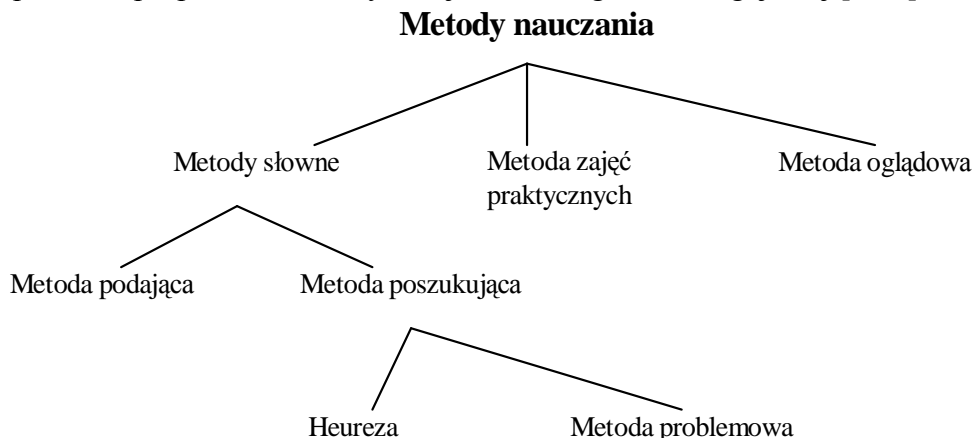
Grafika). Z góry wiadomo i to się zaznacza w programie, że polonista może w sposób twórczy podchodzić do realizacji pewnych rozdziałów programu. Docent J. Jaworska w programie nauczania języka polskiego wskazuje na to, że polonista na swoich lekcjach ma możliwości przerobić niektóre rozdziały stosując analogię z językiem ukraińskim. Jednak, zabrakło w tym programie także spisu lektur dla pozalekcyjnej działalności uczniów, co z kolei pozwala nauczycielom języka polskiego samodzielnie opracować spis lektur, kierując się wiedzą o upodobaniach własnych uczniów.

Wspomniane na początku artykułu polskich programy nauki języka polskiego zawiera cele edukacyjne i wychowawcze. W wymienionych programach polscy metodycy wspominają o tym, że istnieją różne sposoby lub procedury osiągania celów nauczania. Przy realizacji poszczególnych części programów powinny być stosowane różnorodne metody i formy pracy dydaktycznej. Zdaniem autorów programów wybór metod kształcenia, które zastosowane zostaną na konkretnej lekcji, jest uwarunkowany wieloma czynnikami, najistotniejsze to: treści kształcenia; percepcja i zainteresowania uczniów; cele dydaktyczne zajęć lekcyjnych; środki dydaktyczne dostępne w szkole. Wskazują polscy naukowcy w programach, że szczegółowe cele edukacyjne polonista może osiągnąć przy wykorzystaniu różnorodnych metod nauczania: tradycyjnych (zwanych niegdyś podającymi) i nowych (poszukujących), opartych na działaniu i odkrywaniu przez ucznia.

Natomiast w programach nauczania języka polskiego z ukraińskim językiem nauczania zabrakło korzystnych wskazówek odnośnie metod, którymi powinien się kierować nauczyciel języka polskiego w szkole ukraińskiej. Żaden program nie zawiera celów edukacyjnych i wychowawczych. Mimo to, należy wspomnieć o tym, że autorzy podręczników do nauki języka polskiego z ukraińskim językiem nauczania, spis których autorki ukraińskich programów umieszczają na początku programów w notatce wyjaśniającej, opracowali poradniki metodyczne, które zawierają propozycje przerabiania tematów zawartego w programie. To w sposób istotny ułatwia pracę nauczycielom języka polskiego, mimo to naszym zdaniem każdy polonista powinien mieć poczucie ważności swojego działania, dążyć do umiejętnego kształtowania pozycji swoich uczniów. Metodycy i dydaktycy wskazują na potrzebę twórczej pracy polonisty, a mianowicie poszukiwania łatwego kontaktu z uczniem. Polonista powinien być reżyserem swoich zajęć.

Istnieją różne metody nauczania: tradycyjne, które kiedyś były nazywane podającymi i nowe (poszukujące), które są oparte na odkrywaniu przez ucznia. Brak wskazówek co do metod w ukraińskich programach nauczania języka polskiego w pewnej mierze daje swobodę w wyborze metod, które mogą stosować na swoich lekcjach poloniści ukraińscy. Przeprowadzany 1 rok temu seminarium dla nauczycieli języka polskiego, które organizuje

w Centrum Polonistyki co pół roku przez Stowarzyszenia Nauczycieli polonistów pani Mirosława Starowierow był poświęcony metodom nauczania języka polskiego. Każdy z nauczycieli języka polskiego mógł się zapoznać z proponowaną klasyfikacją metod wg Marii Nagajowej [2:81] :

Rys. 1 Klasyfikacja metod wg Marii Nagajowej "ABC metodyki języka polskiego"

Niezwykłe ciekawy temat przeprowadzonego seminarium pozwolił doświadczonym i młodym nauczycielom podzielić się własną wiedzą o sposobach przeprowadzania lekcji z języka polskiego, opowiedzieć o własnych metodach, a także był korzystny młodym mniej doświadczonym nauczycielom języka polskiego z Żytomierza i obwodu Żytomierskiego. Organizacja i przeprowadzenie tego typu spotkań nauczycieli polonistów pozwala na wymianę doświadczeniem i wytworzenia pewnych wspólnych wymóg co do nauki języka polskiego w Żytomierzu i obwodzie Żytomierskim zgodnie z wytycznymi programów.

Każdy nauczyciel języka polskiego na Ukrainie powinien zdawać sobie sprawę z jego misji w szkole, rozumieć jego rolę w tworzeniu osobowości ucznia i umiejętnie dopasowywać się do wymóg czasu.

Список використаних джерел та літератури:

1. Дубасенюк О. Педагогічні передумови професійної підготовки вчителя у поліетнічному просторі (з учнівською польською етнонаціональною меншиною) // Українська полоністика. – 2004. – № 1. – С.114-125.
2. Nagajowa M. ABC metodyki języka polskiego.- W-wa: WSiP, 1995. – 272 s.
3. Markowski A., Paszyński W., Wroczyński T. Pamiętajcie o ogrodach. Program nauczania języka polskiego w liceum ogólnokształcącym, liceum profilowanym i technikum.- W-wa: WSiP, 2002. – 31 s.
4. Kołcz B., Kowalikowa J., Żydek-Bednarczuk U. Barwy epok. Program nauczania języka polskiego w liceum ogólnokształcącym, liceum profilowanym i technikum.- W-wa: WSiP, 2002. – 78 s.

5. Безкровна А.І., Гдовська Б. Програма з польської мови для 1-5 класів школи з українською мовою навчання. – К.: Fundacja "Pomoc Polakom na Wschodzie", 1995. – 28 с.
6. Безкровна А.І. Програма для VI-IX класів школи з українською мовою навчання. – К.: Fundacja "Pomoc Polakom na Wschodzie", 1998. – 6 с.
7. Яворська Ю.Л. Програма для факультативних занять з польської мови: 7-11 класи середньої школи. – К.: Fundacja "Pomoc Polakom na Wschodzie", 1999. – 24 с.

N. Szumlańska. Analiza porównawcza programów nauczania języka polskiego w Polsce i na Ukrainie

W artykule są analizowane programy nauczania języka polskiego w Polsce i na Ukrainie. Omawiane są metody współczesne nauczania języka polskiego.

N. Shumlanska. The Comparative Analysis of Polish Language Study Syllabuses in Ukrainian and Polish Schools.

The paper presents the comparative analysis of Polish language study syllabuses in Ukrainian and Polish schools.